

ПРАВОМІРНА АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВИДОВИЙ ОБ'ЄКТ ПОСЯГАННЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАКОНОДАВЧОГО ДОСВІДУ

Меркулова В. О., Бабенко А. М.

Обираючи у якості предмета дослідження правомірну адвокатську діяльність як видовий об'єкт посягання, маємо уточнити, що це питання розглядатиметься з точки зору проблем доцільної структурованості кримінального законодавства в частині кримінально-правового захисту сфери правосуддя. Співвідносність цих двох сфер відтворюється у тому, що забезпечення права особи на її захист чи представлення інтересів під час розгляду справи у суді, відповідно, нормальна діяльність захисника чи представника особи є невід'ємною складовою реалізації справедливого правосуддя, здійснення правосуддя у встановлений законом порядок.

На наш погляд, особливого значення набуває вітчизняний та зарубіжний досвід формування системи кримінально-правових заходів убезпечення сфери правомірної професійної адвокатської діяльності від незаконного впливу, а отже критеріїв кодифікації відповідних правових норм в межах охорони правосуддя. Оцінка впливу різних видів об'єктів посягання (родового, видового та безпосереднього) у класифікації відповідних кримінально-правових норм має бути здійснена на тлі системно-правового дослідження чинного законодавства України та тенденцій його реформування у співвідношенні із особливостями міжнародного законодавчого підходу щодо структурованості відповідних кримінально-правових норм.

Порівняльно-правовому аналізу піддаватимуться Кримінальні кодекси Азербайджану, Болгарії, Грузії, Іспанії, Казахстану, Литви, Молдови, Польщі, США, Таджикистану, Узбекистан, Франції, Чеської Республіки. Дослідження структури кримінального законодавства цих країн має засвідчити те, яке значення законодавець надавав родовому та видовому об'єкту у класифікації кримінально-правових норм, чи вважав за доцільне здійснювати більш поглиблену (вузьку) кодифікацію в межах сфери правосуддя, і за яким критерієм.

Дослідження доводить, що в чинному кримінальному законодавстві законодавець не виокремлюючи за видовим об'єктом сферу захисту у кримінальному судочинстві, фактично кількістю кримінально-пра-

вових норм та їх змістом підкреслює її особливе значення у реалізації правосуддя. Законність судочинства, належний порядок реалізації захисних функцій під час його відправлення справедливо пов'язуються із кримінально-правовим захистом взаємодоповнюючих складових, — захист правомірної правничої діяльності захисника чи представника особи від зовнішнього втручання (що охоплює і будь-який насильницький вплив), так і захист клієнта від недоброчесності, несумлінності захисника.

В Проекті Кримінального кодексу (Контрольний текст Проекту Кримінального кодексу України: станом на 10.01.2024 р.), сфера охорони правомірної адвокатської діяльності є значно вузькою. Якщо запропонований підхід щодо рівнозначної оцінки ступеня небезпечності незаконного впливу як на представників обвинувачення, так і захисту (за умови рівності сторін кримінального провадження) є справедливим, то факт відсутності кримінально-правових положень, які б стосувалися захисту прав клієнта від непрофесійної та несумлінної діяльності захисника (хоч би на рівні ознак проступку) розглядаємо як невідповідність кримінального закону основним напрямкам реформування кримінальної юстиції та правоохоронних органів.

Різні підходи демонструє законодавець тих зарубіжних країн, де доцільним визнано більш чітка визначеність доволі вузьких сфер правосуддя: обрання у якості видового об'єкта стадій судочинства, попередження протиправної діяльності, приховування злочинів, неправдиві показання тощо. Проте типовим є і виокремлення структурного елементу, який містить ознаки діянь, що спрямовані на перешкоджання правосуддю, відтворюють професійну несумлінність учасників кримінального провадження. На увагу заслуговує той факт, що структурний підрозділ може містити навіть одну кримінально-правову норму (статтю), що підкреслює значення безпосереднього об'єкта посягання, який в даному випадку виконує роль видового.

Тож доцільним є подовження вітчизняної практики посиленої уваги законодавця до кримінально-правової охорони прав громадян на захист за двома напрям-

ками: по-перше, виокремлення сфери захисту (як сторони в кримінальному провадженні) у якості видового об'єкта; по-друге, зорієнтуватися на формулюванні ознак конкретних складів кримінальних правопорушень, які спрямовані як проти правомірної діяльності адвоката (гарантій адвокатської діяльності), так і законних інтересів його клієнта. Останнє є складовою забезпечення принципу законності, конфіденційності, конфлікту інтересів в адвокатській діяльності кримінально-правовими заходами.

Ключові слова: адвокатська діяльність, структура кримінального закону, родовий та видовий об'єкти посягання, охорона права на захист.

Merkulova V. O., Babenko A. M. Legitimate lawyer activities as a specific object of violation: the relationship between domestic and international legislative experience

Choosing as the subject of research the lawful advocacy as a specific object of encroachment, we must clarify that this issue will be considered from the point of view of the problems of the appropriate structuring of criminal legislation in terms of criminal law protection of the sphere of justice. The correlation of these two spheres is reflected in the fact that ensuring the right of a person to his defense or representation of interests during the consideration of the case in court, respectively, the normal activities of a defense attorney or representative of a person are an integral part of the implementation of fair justice, the administration of justice in the manner established by law.

In our opinion, domestic and foreign experience in the formation of a system of criminal law measures to secure the sphere of lawful professional advocacy from illegal influence, and therefore the criteria for codifying the relevant legal norms within the framework of the protection of justice, is of particular importance. The assessment of the influence of different types of objects of encroachment (generic, specific and direct) in the classification of relevant criminal law norms should be carried out against the background of a systemic and legal study of the current legislation of Ukraine and the trends in its reform in relation to the peculiarities of the international legislative approach to the structuring of relevant criminal law norms.

The Criminal Codes of Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Spain, Kazakhstan, Lithuania, Moldova, Poland, the USA, Tajikistan, Uzbekistan, France, and the Czech Republic will be subjected to comparative legal analysis. A study of the structure of the criminal legislation of these countries should demonstrate what importance the legislator attached to the generic and specific object in the classification of criminal law norms, whether he considered it appropriate to carry out a more in-depth (narrow) codification within the sphere of justice, and according to what criterion.

The study proves that in the current criminal legislation, the legislator does not distinguish the scope of protection in criminal proceedings by specific object, in fact, by the number of criminal law norms and their content, emphasizes its special importance in the implementation of justice. The legality of the proceedings, the proper procedure for implementing protective functions during its execution are rightly associated with the criminal law protection of complementary components – the protection of the lawful legal activities of the defense attorney or representative of the person from external interference (which includes any violent influence), and the protection of the client from dishonesty, dishonesty of the defense attorney.

In the Draft Criminal Code (Control text of the Draft Criminal Code of Ukraine: as of 10.01.2024), the scope of protection of lawful advocacy is much narrower. If the proposed approach to the equal assessment of the degree of danger of illegal influence on both the prosecution and the defense (provided that the parties to the criminal proceedings are equal) is fair, then the fact of the absence of criminal law provisions that would concern the protection of the client's rights from the unprofessional and dishonest activities of the defense attorney (at least at the level of signs of misconduct) is considered as a non-compliance of the criminal law with the main directions of reforming criminal justice and law enforcement agencies.

Different approaches are demonstrated by the legislators of those foreign countries where a clearer definition of rather narrow spheres of justice is recognized as expedient: the selection of stages of legal proceedings as a specific object, the prevention of illegal activities, the concealment of crimes, false testimony, etc. However, the isolation of a structural element that contains signs of actions aimed at obstructing justice, reproducing the professional dishonesty of the participants in the criminal proceedings is also typical. It is noteworthy that a structural unit can contain even one criminal law norm (article), which emphasizes the importance of the direct object of the encroachment, which in this case plays the role of a specific one.

Therefore, it is advisable to continue the domestic practice of increased attention of the legislator to the criminal law protection of citizens' rights to protection in two directions: first, to isolate the sphere of protection (as a party to criminal proceedings) as a specific object; second, to focus on the formulation of the features of specific criminal offenses that are directed both against the lawful activities of a lawyer (guarantees of legal activity) and the legitimate interests of his client. The latter is a component of ensuring the principle of legality, confidentiality, conflict of interest in legal activity by criminal law measures.

Key words: advocacy, structure of criminal law, generic and specific objects of encroachment, protection of the right to defense.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Загальновизнаним є той факт, що реформування органів кримінальної юстиції, правоохоронної системи відбувається на тлі суттєвого посилення впливу прав, законних інтересів особистості на реалізацію основних завдань кримінального судочинства. Тож необхідно брати до уваги, що за змістом та структурою кримінальне законодавство має задовольняти вимоги нової соціально-політичної ситуації щодо міста та значення правозахисної діяльності в Україні. Відповідно нові пріоритети кримінально-правової охорони мають визначати і нові підходи до побудови Особливої частини КК України, до системи структурування її Розділів. Стала проблема приведення структури кримінального закону у відповідність з науково обгрунтованою класифікацією об'єктів щодо побудови його розділів та глав за ознакою родового (видового) об'єктів, — набуває нового звучання.

Обираючи у якості предмета дослідження правомірну адвокатську діяльність як видовий об'єкт посягання, маємо уточнити, що це питання розглядатиметься з точки зору проблем доцільної структурованості кримінального законодавства в частині кримінально-правового захисту сфери правосуддя. Співвідносність цих двох сфер відтворюється у тому, що забезпечення права особи на її захист чи представлення інтересів під час розгляду справи у суді, відповідно, нормальна діяльність захисника чи представника особи є невід'ємною складовою реалізації справедливого правосуддя, здійснення правосуддя у встановлений законом порядок. А це є можливим лише за умови нормальної діяльності як судової гілки влади, так і всіх інших органів кримінальної юстиції (прокуратури, слідства, дізнання, органів та установ виконання покарання). І безумовно, адвокатури. Тож на порядок денний постало питання змісту та сутності ознак *видового* об'єкта, як підстави більш поглибленого структурування закону в цій частині.

Стан дослідження. Останнім часом міжнародно-правові, теоретичні та правові аспекти адвокатури та адвокатської діяльності як такої в Україні є предметом значної кількості спеціальних фахових публікацій. Зокрема звертається увага на впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні, значення європейського зарубіжного законодавчого досвіду в цій частині (Т.В. Варфоломєєва, Т.Б. Вільчик); аналізуються загально-правові та теоретичні проблеми правозахисної діяльності адвокатури у будь-якій сфері правосуддя (В.Г. Андрусів, С.А. Антонюк, М.Р. Аракелян, Н.М. Бакаянова, А.М. Бірюкова, О.О. Козлов,

Ю.Т. Шрамко); безпосередньо досліджуються суто кримінологічні та кримінально-правові аспекти щодо ефективності кримінально-правових заходів забезпечення гарантій професійної діяльності захисників або представників особи, меж та змісту структурних складових поняття «правомірна діяльність захисника», особливостей складу відповідних кримінальних правопорушень (А.М. Бабенко, О.А. Гритенко, Г. Зеленов, Н. Карпов, Т.Є. Колягіна, В.О. Меркулова, В.В. Сміх, І.В. Федорончук).

Проте аналізуючи сучасні тенденції доктрини права щодо адвокатури та адвокатської діяльності в Україні ми дійшли висновку, що ще доволі широкою є сфера діяльності інституту адвокатури, яка *потребує свого більш чіткого правового регулювання, зміни підходів на рівні теорії права, законодавства та правозастосування*. Зокрема, посилюється актуальність питань, пов'язаних із формуванням системи кримінально-правових заходів убезпечення сфери професійної адвокатської діяльності від незаконного впливу (втручання, перешкоджання); правового переосмислення потребує визначення тяжкості діянь, пов'язаних із посяганням на особисті та професійні права, свободи та інтереси захисника, представника особи з надання правової допомоги; посилення кримінально-правового охоронного значення та дієвості потребують санкції, які містяться у відповідних кримінально-правових нормах; подальшої наукової розробки вимагають питання щодо підстав розмежування суміжних діянь, що посягають на порядок здійснення професійної адвокатської діяльності, тотожних за окремими об'єктивними та суб'єктивними ознаками тощо. (1; 16)

Проте, як на наш погляд, особливого значення набуває вітчизняний та зарубіжний досвід формування системи кримінально-правових заходів убезпечення сфери правомірної професійної адвокатської діяльності від незаконного впливу, а отже критеріїв кодифікації відповідних правових норм в межах охорони правосуддя. Оцінка впливу різних видів об'єктів посягання (родового, видового та безпосереднього) у класифікації відповідних кримінально-правових норм має бути здійснена на тлі системно-правового дослідження чинного законодавства України та тенденцій його реформування у співвідношенні із особливостями міжнародного законодавчого підходу щодо структурованості відповідних кримінально-правових норм.

Порівняльно-правовому аналізу піддаватимуться Кримінальні кодекси Азербайджану, Болгарії, Грузії, Іспанії, Казахстану, Литви, Молдови, Польщі, США, Таджикистану, Узбекистан, Франції,

Чеської Республіки. Дослідження структури кримінального законодавства цих країн має засвідчити те, яке значення законодавець надавав родовому та видовому об'єкту у класифікації кримінально-правових норм, чи вважав за доцільне здійснювати більш поглиблену (вузьку) кодифікацію в межах сфери правосуддя, і за яким критерієм.

Виклад основного матеріалу. Різні сфери суспільного життя є певним видом суспільних відносин і мають розглядатися як самодостатній, самостійний соціальний інститут. Межі цього інституту залежать від певного критерію та співвідношення у визначеній цілісній системі різних її складових. Соціальна шкода може бути спричинена всій системі (узагальненому соціально-правовому інституту, широкій сфері суспільних відносин), окремим установленням (підсистемам, складовим визначеної системи суспільних відносин), конкретним окремим суспільним відносинам. Такий підхід має позначитися на співвідношенні між родовим, видовим та безпосереднім об'єктами посягання, відтворити їхній вплив на структуру закону в цілому, відповідного Розділу Особливої частини, зокрема.

Особлива частина Кримінального кодексу України відповідно до родового об'єкта має однорівневу структуру – поділяється на двадцять розділів, в яких містяться кримінально-правові норми, що визначають підстави кримінальної відповідальності за посягання на окрему сферу життєдіяльності особи, суспільства та держави. Ці розділи, не зважаючи на те, що містять під час доволі значну кількість кримінально-правових норм (як тотожних, так і близьких за різними ознаками складу кримінального правопорушення) не мають внутрішньої структури – поділу на більш вузькі сфери кримінально-правового захисту. Це ж стосується і Розділу XVIII.

За чинним кримінальним законодавством України в Розділі XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» містяться декілька статей, які маємо розглядати як конкретні заходи кримінально-правової охорони правомірної адвокатської діяльності у кримінальному судочинстві. Кількісний показник (п'ять кримінально-правових норм) свідчать про те, що тенденцією реформування вітчизняного законодавства останнім часом було посилення уваги суспільства, держави до кримінально-правової охорони права будь-якої особи на захист. Положення, які містяться у цих нормах, та визначають зміст основних об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень, надають підстави класифікувати ці норми

за трьома напрямками. У якості критерію їхнього відокремлення пропонуємо вважати безпосередній об'єкт посягання.

Відповідно, до першого відноситься стаття 397 КК, яка визначає підстави та умови відповідальності за втручання (вчинення в будь-якій формі перешкод, порушення гарантій діяльності та професійної таємниці) в правомірну діяльність захисника чи представника особи по наданню правової допомоги. Отже в бланкетній диспозиції йдеться про кримінально-правовий захист правомірної правничої діяльності захисника чи представника особи у кримінальному судочинстві.

До другого доцільно віднести декілька спеціальних складів кримінальних правопорушень, в яких під захист поставлені безпека, здоров'я, життя, майно захисника чи представника особи, їх близьких родичів: ст. 398 КК, в якій визначаються підстави відповідальності за погрозу вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна, спричинення легких, середньої тяжкості, тяжких тілесних ушкоджень; ст. 399 КК – відповідальність настає за умисне знищення або пошкодження майна; ст. 400 КК – за посягання на життя у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Тож на тлі загальних складів кримінальних правопорушень, що визначають відповідальність за посягання на життя, здоров'я та майно громадян України, виокремлюються спеціальні норми за ознакою потерпілої особи (захисник, представник особи, їх близькі родичі).

До третього, – ст. 400-1 КК, яка спрямована на захист громадян України від незаконних дій захисника або представника особи по наданню правової допомоги і передбачає відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти особу в суді, а також за умисне невнесення адвокатом до ордеру відомостей щодо обмежень повноважень, встановлених договором про надання правничої допомоги. Відповідно, захисник або представник особи по наданню правової допомоги, вчиняючи дії у такий спосіб, посягають на нормальну діяльність кримінального судочинства, права та законні інтереси осіб, яким мали б надати правомірну правову допомогу. (3, С. 210-211)

На тлі зазначених особливостей чинного кримінального законодавства доцільним є звернення до *Проекту Кримінального кодексу України* (Контрольний текст Проекту Кримінального кодексу України: станом на 10.01.2024 р.), що має надати нам певне уявлення щодо напрямків реформування кримінального законодавства України

в розглядуваній нами сфері, як щодо основ його кодифікації, так і змісту відповідних кримінально-правових положень. Пропонується на підставі родового об'єкта поділити усю Особливу частину КК на книги (з четвертої по одинадцяту), які в свою чергу на підставі видового об'єкта поділяються на розділи, що містять тотожні або ж однакові лише за окремими ознаками складу діяння.

Зокрема, книга восьма «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» поділяється на три розділи: Розділ 8.1. «Злочини проти основ правосуддя»; Розділ 8.2. «Кримінальні правопорушення проти сприяння правосуддю»; Розділ 8.3. «Кримінальні правопорушення проти порядку виконання судового рішення». Розділи 8.1. та 8.3. містять відносно невелику частину кримінально-правових норм, що визначають підстави відповідальності за незаконне судові рішення, незаконний вплив на суддю, втручання в систему автоматичного розподілу справ (Розділ 8.1.); невиконання судового рішення, ухилення від відбування покарання та пробації, втечу з місця ув'язнення тощо (Розділ 8.3.). Проте Розділ 8.3. містить двадцять вісім статей, які визначають об'єктивні та суб'єктивні ознаки як злочинів, так і проступків, що посягають на нормальне відправлення правосуддя. Ці діяння пропонується розглядати як суспільно небезпечну поведінку, що не сприяє правосуддю.

Враховуючи предмет нашого дослідження, маємо виокремити в цьому розділі ті положення, які стосуються гарантій забезпечення особи на захист. До таких маємо віднести положення статті 8.2.3., в якій визначено підстави відповідальності за незаконний вплив на прокурора, слідчого, детектива, дізнавача, захисника, представника особи, судового експерта (чи їх близьких людей) у зв'язку з виконанням ними службових повноважень чи професійних обов'язків; статті 8.2.11, в якій йдеться про відповідальність прокурора, слідчого, детектива, дізнавача, співробітника оперативного підрозділу за порушення права на захист (не залучення взагалі або ж своєчасно захисника до участі у кримінальному провадженні); статті 8.2.26., де визначено ознаки проступку щодо злісного (три і більше разів без поважних причин) нез'явлення присяжного, обвинувача, захисника до суду.

На підставі вище зазначеного слід підкреслити позитивний момент, який полягає у тому, що основою для кодифікації має стати не лише родовий об'єкт, але й видовий також. Попередньо на підставі дослідження об'єктивних ознак окремих видів кримінальних правопорушень (2, С. 120) ми вже

дійшли висновку щодо необхідності посилення значення видового об'єкта на структурованість кримінального законодавства, оскільки виокремлення видового об'єкта кримінальних правопорушень дозволить: більш чітко визначити сферу суспільних відносин, яка підлягає кримінально-правовій охороні, структуру, сутнісний зміст її елементів, а отже межі правового регулювання; призведе до більш чіткого визначення правового статусу певного кола суб'єктів специфічних кримінально-правових відносин уже всередині певної соціальної системи; позначиться на змісті тих правових положень, які є основою тлумачення об'єктивних та суб'єктивних ознак кримінального правопорушення певного виду; сприятиме розмежуванню ознак суміжних кримінальних правопорушень; підвищить якість кваліфікації діяння під час досудового розслідування. Отже реформування кримінального законодавства за критеріями структурування відбуватиметься у правильному напрямку. Проте цього не можемо сказати про кількість та зміст кримінально-правових положень щодо захисту правомірної адвокатської діяльності, вважаємо в цьому Проект поступається чинному законодавству.

Зважаючи на вище зазначене, доцільно визначену проблему розглянути у співвідношенні із *специфічними підходами зарубіжного законодавця*. Якщо відштовхуватися від розуміння родового об'єкта як сукупності однорідних суспільних відносин, які зазвичай стосуються певної сфери життєдіяльності суспільства (зокрема, діяльність відповідних державних органів, правосуддя тощо), а видовий — як його складову, більш вузьку сферу, яка виокремлюється (залежно від того, що є родовим об'єктом) за спеціалізацією державних органів та установ, або ж за стадіями правосуддя, або учасниками кримінального провадження тощо, — то маємо визнати, що підходи до класифікації в різних країнах світу є доволі специфічні. І ця специфічність відтворюється як у наявності однорівневих, дворівневих, так і багаторівневих вертикальних взаємозв'язків. Зокрема, це можуть бути приклади співвідношення сфери правосуддя (видовий об'єкт) та інших більш широких сфер (державна влада, діяльність органів державної влади — родовий). В інших випадках, вже правосуддя відіграє роль родового об'єкта, а його складові (стадії, учасники судочинства тощо), — видового.

Однорівнева структура Особливої частини кримінального законодавства з поділом на глави, відповідно до родового об'єкта, спостерігається у Кримінальному кодексі: Казахстану (Глава 17 «Кримінальні правопорушення проти

правосуддя і порядку виконання покарань»); Молдови (Глава XIV «Злочини проти правосуддя»); Польщі (Глава XXX «Злочини проти здійснення правосуддя»); Литви (проте законодавець, виокремлюючи певну групу кримінально-правових норм за відносно самостійною сферою суспільних відносин, не відтворює особливості змісту цих відносин у назві глав). (8, С. 45; 11, С. 43; 15, С. 4, 91–95; 5, С. 120) В даному випадку законодавець, виокремлюючи зазначені глави на підставі родового об'єкта (нормальний порядок здійснення правосуддя), не вважає за необхідне виокремлення більш вузької сфери здійснення судочинства.

На тлі наведених прикладів доволі специфічним є підхід законодавця штату Арізона (США). З одного боку, Кримінальний кодекс цього штату є прикладом однорівневої кодифікації кримінально-правових норм, що стосуються відправлення правосуддя. Подібно до України, систематизація кримінально-правових норм здійснюється за розділами. Проте, порівняно із вище зазначеним, за критерій береться відносно вузька сфера в межах реалізації судочинства. Виокремлюються два основні напрямки кримінально-правового захисту сфери правосуддя: отримання свідчень та реалізація судового процесу. КК штату містить Розділ 27 «Надання завідомо неправдивих свідчень і пов'язані з цим діяння» та Розділ 28 «Втручання в судовий та інші процеси». Тож існують підстави стверджувати про особливе системоутворююче значення саме видового об'єкта (4, С. 18–19).

Міжнародно-правова законодавча практика надає уявлення і щодо більш типового вертикального дворівневого підходу у системі кодифікації кримінально-правових норм. Особливої частини, коли сфера правосуддя виокремлюється як видовий об'єкт більш широкої сфери функціонування системи органів державної влади. Прикладом такого підходу є Кримінальний кодекс: Азербайджану (Глава 32 «Злочини проти правосуддя» є складовою Розділу XI «Злочини проти державної влади»); Болгарії (Розділ III «Злочини проти правосуддя» є складовою Глави 8 «Злочини проти діяльності державних органів, громадських організацій та осіб, що виконують державні функції»); Таджикистану (Глава 32 «Злочини проти правосуддя» входять до Розділу XIII «Злочини проти державної влади»); Узбекистану, де кримінально-правовий інститут злочинів проти правосуддя (Глава XVI) є складовою більш широкої сфери — порядку функціонування органів влади, управління та громадських об'єднань (Розділ п'ятий). (8, С. 19; 6, С. 6; 10, С. 5; 9, С. 5)

На тлі дворівневої класифікації кримінально-правових норм у Кримінальному кодексі Чеської Республіки, кримінально-правові положення, які стосуються кримінального судочинства, розміщені у Главі X «Кримінальні правопорушення проти порядку у публічних питаннях» у Розділі 4-му «Інше втручання у діяльність органів державної влади». (7, С. 7). Отже сфера правосуддя розглядається як невід'ємна складова публічної діяльності (видовий об'єкт) органів державної влади (родовий об'єкт). Проте законодавець не використовує категорії «правосуддя», «судочинство», оперуючі більш широкими поняттями «порядок у публічних питаннях».

Якщо розмірковувати про доцільність та значення більш вузької кодифікації кримінально-правових норм вже в межах сфери правосуддя, — маємо звернутися до досвіду Грузії та Іспанії. На тлі дворівневої класифікації кримінально-правових норм, які стосуються безпосередньо регулювання сфери кримінального судочинства, на увагу заслуговує особливість законодавчого підходу в Грузії, який відтворюється у доволі вузькій градації цих норм. Визначивши у якості родового об'єкта сферу «судової влади» (Розділ дванадцятий «Злочини проти судової влади»), законодавець в межах цього розділу виокремив наступні глави: Глава XLI «Злочини проти діяльності судових органів»; Глава XLII «Злочини проти процесуального порядку добування доказів»; Глава XLIII «Діяння проти своєчасного запобігання і розкриття злочинів»; Глава XLIV «Злочини проти виконання судових актів». (12, С. 7–8) Тож є підстави розглядати у якості видового об'єкта різні стадії кримінального судочинства.

Кримінальне законодавство Іспанії є також прикладом горизонтальної дворівневої кодифікації кримінально-правових норм. В межах Розділу XX «Про злочини в сфері правосуддя» виокремлюються його більш вузькі сфери: Глава I «Про службові зловживання», Глав II «Про невиконання обов'язку попередження злочинів чи їх переслідування», Глава III «Про приховування», Глава IV «Про самосуд», Глава V «Про безпідставне обвинувачення і донос і про симуляцію злочинів», Глава VI «Про завідомо неправдиві показання свідка», Глава VII «Про перешкоджання правосуддю і професійну несумлінність», Глава VIII «Про невиконання покарання», Глава IX «Про злочин проти правосуддя Міжнародного кримінального суду». (14, С. 7–8) Особливістю кримінального законодавства Іспанії є те, що статті не мають назви, а отже зміст та сутність безпосереднього об'єкту

можемо визначити лише на підставі аналізу ознак складу кримінального правопорушення. Тож назви відповідних глав, які включені у даний розділ, надають певне уявлення щодо типовості певного виду (групи) кримінальних правопорушень, на які звернув увагу законодавець, значення окремих видів поведінки. А оскільки окремі зазначені структурні підрозділи можуть містити лише одну статтю, маємо дійти висновку, що критерієм класифікації може бути і безпосередній об'єкт посягання, якій збігається із видовим.

Насамкінець, у Кримінальному кодексі Франції кодифікація розглядуваних нами кримінально — правових норм здійснюється на трьох рівнях: в Розділі III «Про посягання на державну владу» міститься Глава IV «Про посягання на процес правосуддя», що в свою чергу, структуровано на Розділ 1. «Про перешкоджання судовому переслідуванню», Розділ 2. «Перешкоджання правосуддю», Розділ 3. «Про посягання на судову владу», Розділ 4. «Додаткові покарання та відповідальність юридичних осіб». (13, С. 11) Відповідно, цей варіант можна умовно віднести до змішаної, комбінованої форми класифікації розглядуваних видів кримінально-правових норм. Узагальнюючи назви 1-3 Розділів, слід дійти висновку щодо важливості кримінально-правового захисту різних учасників реалізації судочинства від будь-яких форм незаконного посягання (перешкоджання) на їхню діяльність.

Узагальнюючи особливості підходів зарубіжного законодавця щодо кодифікації кримінально-правових норм, маємо підкреслити наступне. На тлі доволі різних підходів щодо обрання критерію класифікації кримінально-правових норм, маємо відмітити тенденцію до визначення доволі вузьких сфер безпосередньо правосуддя (стадії судочинства, правосуб'єктність учасників провадження тощо) як достатня підстави для виокремлення відповідного структурного елемента (глави, розділу). Що є додатковим свідченням значення цієї сфери для кримінально-правової охорони.

Висновки. На підставі вищезазначеного, маємо підкреслити наступне. В чинному кримінальному законодавстві законодавець не виокремлюючи за видовим об'єктом сферу захисту у кримінальному судочинстві, фактично кількістю кримінально-правових норм та їх змістом підкреслює її особливе значення у реалізації правосуддя. Законність судочинства, належний порядок реалізації захисних функцій під час його відправлення справедливо пов'язуються із кримінально-правовим захистом взаємодоповнюючих складових, — захист

правомірної правничої діяльності захисника чи представника особи від зовнішнього втручання (що охоплює і будь-який насильницький вплив), так і захист клієнта від недоброчесності, несумлінності захисника.

В Проекті Кримінального кодексу (*Контрольний текст Проекту Кримінального кодексу України: станом на 10.01.2024 р.*), сфера охорони правомірної адвокатської діяльності є значно вужчою. Якщо запропонований підхід щодо рівнозначної оцінки ступеня небезпечності незаконного впливу як на представників обвинувачення, так і захисту (за умови рівності сторін кримінального провадження) є справедливим, то факт відсутності кримінально-правових положень, які б стосувалися захисту прав клієнта від непрофесійної та несумлінної діяльності захисника (хоч би на рівні ознак проступку) розглядаємо як невідповідність кримінального закону основним напрямкам реформування кримінальної юстиції та правоохоронних органів.

Різні підходи демонструє законодавець тих зарубіжних країн, де доцільним визнано більш чітка визначеність доволі вузьких сфер правосуддя: обрання у якості видового об'єкта стадій судочинства, попередження протиправної діяльності, приховування злочинів, неправдиві показання тощо. Проте типовим є і виокремлення структурного елемента, який містить ознаки діянь, що спрямовані на перешкоджання правосуддю, відтворюють професійну несумлінність учасників кримінального провадження. На увагу заслуговує той факт, що структурний підрозділ може містити навіть одну кримінально-правову норму (статтю), що підкреслює значення безпосереднього об'єкта посягання, який в даному випадку виконує роль видового.

Тож доцільним є подовження вітчизняної практики посиленої уваги законодавця до кримінально-правової охорони прав громадян на захист за двома напрямками: по-перше, виокремлення сфери захисту (як сторони в кримінальному провадженні) у якості видового об'єкта; по-друге, зорієнтуватися на формулюванні ознак конкретних складів кримінальних правопорушень, які спрямовані як проти правомірної діяльності адвоката (гарантій адвокатської діяльності), так і законних інтересів його клієнта, що у підсумку має вплинути на структурованість кримінального законодавства.

Набувають актуальності проблеми більш чіткого та поширеного формулювання кримінально-правових положень в частині захисту прав та законних інтересів клієнта. Суспільна небезпечність посягання захисника або представника особи по

наданню правової допомоги на права та законні інтереси осіб, яким мали б надати правомірну правову допомогу, а отже на нормальну діяльність кримінального судочинства, є істотною і потребує відповідного кримінально-правового регулювання. Ця проблема є складовою забезпечення принципу законності, конфіденційності, конфлікту інтересів в адвокатській діяльності кримінально-правовими заходами.

Література

1. Бабенко А.М., Федорончук І.В. Втручання у діяльність захисника чи представника особи: кримінологічний і кримінально-процесуальний виміри *Юридичний бюлетень*. Вип.15. 2020. С. 104–111.
2. Конопельський В.Я., Меркулова В.О. Об'єктивні ознаки кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту: співвідношення класифікації об'єктів посягання та змісту бланкетних диспозицій кримінально-правових норм. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. Вип. 3 (7). С.120–131.
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. на 03 квітня 2024 р.: Офіц. текст. Київ: Алерта, 2024. 248 с.
4. Кримінальний кодекс штату Арізона / переклад — О.Д. Жмурко; В.С. Станіч / під ред. О.В. Коротюк. К.: ОВК, 2021. 644 с.
5. Кримінальний кодекс Литовської Республіки / переклад — К.В. Менченя; під ред.. О.В. Коротюк, 2021. 158 с.
6. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія / О.В. Коротюк. К.: ОВК, 2024. 294 с.
7. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / Переклад на українську мову — О.В. Коротюк. К.: ОВК, 2020. 264 с.
8. Кримінальний кодекс Азербайджанської республіки, Кримінальний кодекс Республіки Казахстан / під ред. В.Л. Менчинського, Переклад на укр. мову — Т.В. Руденко. К.: ОВК, 2016. 490 с.
9. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан / під ред. В.Л. Менчинського, Переклад на укр. мову — О.В. Іванов. К.: ОУВК, 2019. 194 с.
10. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан / під ред. В.Л. Менчинського, Переклад на укр. мову — К.В. Менченя. К.: ОВК, 2019. 288 с.
11. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Кримінальний кодекс Республіки Молдова / під ред.. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову — Т.В. Руденко К.: ОВК, 2016. 462 с.
12. Кримінальний кодекс Грузії / Переклад на українську мову — Т.В. Руденко; під заг. ред.. О.В. Коротюк. К.: ОВК, 2021. 254с.
13. Кримінальний кодекс Французької Республіки / під ред.. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову — К.І. Мазуренко. К.: ОВК, 2017. 348 с.
14. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред.. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову О.В. Лішевської. К.: ОВК, 2017. 284 с.
15. Кримінальний кодекс Республіки Польща / під ред.. В.Л. Менчинського. Переклад на українську мову В.С. Станіч. К.: ОВК, 2016. 138 с.
16. Меркулова В.О. Адвокатура та адвокатська діяльність в Україні: сучасні тенденції доктрини права. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». № 9 (67), 2023. С. 116–125 <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-9>

Меркулова В. О.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Бабенко А. М.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ